

**СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
КОРМОВИРОБНИЦТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
В АГРАРНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ**

*Воронько-Невіднича Т. В., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

У статті досліджено сучасний стан та особливості функціонування кормовиробництва. Розглянуто основні проблеми формування кормової бази, а також заходи щодо їх подолання.

This article explores the current state and the peculiarities of fodder production. The main problem of forming food base, and measures to overcome them.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших чинників подальшого розвитку тваринництва є зміцнення кормової бази і на цій основі підвищення рівня та повноцінності годівлі тварин, зменшення витрат на одиницю продукції тощо. Під час формування собівартості тваринницької продукції вартість кормів, якщо порівняти з іншими статтями витрат, займає домінуюче місце і складає від 30 до 50 %.

Криза у галузі спровокувала малопрогнозований процес: значне зменшення поголів'я великої рогатої худоби проходило одночасно із різким падінням обсягів виробництва і заготівлі кормів. Деякі практики і науковці вважали, що зменшення чисельності поголів'я буде супроводжуватись покращенням раціонів годівлі тварин, що, на їх думку, зумовить ріст продуктивності кожної голови і стабілізацію показника валового виробництва продукції тваринництва. Фактично ж йшли ці два негативні процеси – зменшення чисельності поголів'я тварин і обсягів заготівлі кормів – одночасно. При цьому темпи скорочення витрачання кормів були вищі (на 8,4 %), ніж темпи зменшення поголів'я основного стада худоби. Склалась диспропорція між розвитком рослинництва і тваринництва, яка вже принесла велику шкоду як одній, так і другій галузі й всьому агропромислому комплексу [4].

Проте, останнім часом комбікормове виробництво демонструє стабільне зростання на 5-7 % щороку, що відбувається за рахунок як збільшення поголів'я, так і перехід тваринництва до використання прогресивних технологій годівлі, що дозволяють отримати максимальний прибуток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та методичні аспекти інтенсивного кормовиробництва, ефективності використання кормів та збільшення на цій основі виробництва продукції тваринництва розглянуті у наукових працях таких учених: С. П. Азізова, А. О. Бабича, П. С. Березівського, В. Т. Василенка, В. В. Гришка, О. І. Зінченка, І. Т. Кіцака, В. В. Липчука, П. Т. Саблука, Л. М. Худорлій, Г. В. Черевка, О. М. Шпичака та ін. Проте низка проблем залишається малодослідженою і потребує подальшої поглибленої роботи.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження сучасного стану та

особливостей функціонування кормовиробництва і напрямів його подальшої інтенсифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю кормовиробництва є його належність до трьох сфер агропромислового комплексу: ресурсної (корми виступають засобами виробництва (предметами праці) продукції тваринництва); безпосереднього виробництва (виращування, заготівля і зберігання кормів); галузей переробки сільськогосподарської продукції (виробництво комбікормів). Специфіка кормовиробництва з погляду ефективності проявляється в тому, що воно є галуззю рослинництва, безпосередньо визначає ефективність галузі тваринництва, охоплює польове, лукопасовищне виробництво кормів, природні кормові угіддя та комбікормову промисловість, а тому включає функції, властиві кожній із цих галузей.

Кормовиробництво має виключно важливе значення для розвитку тваринництва, оскільки продуктивність тварин на 50-80 % залежить від факторів зовнішнього середовища, з яких найважливішим є годівля. Недостатня, неякісна годівля негативно впливає на потенціал продуктивності та якість тваринницької продукції. Рівень годівлі тварин позначається на їхній продуктивності, відтворювальній здатності, формуванні й розвитку найбільш цінних господарських властивостей. При недостатньому рівні годівлі не лише різко знижується продуктивність худоби, а й підвищується яловість маточного поголів'я, скорочується вихід молодняку, народжується слабе потомство. Рівень годівлі тварин безпосередньо визначає економічні показники виробництва тваринницької продукції, зокрема її собівартість. Чим вищі надої молока, середньодобові прирости живої маси худоби, тим дешевше виробництво продукції [2, с. 56].

З реформуванням АПК і переходом до ринкових відносин відбулись зміни в структурі посівів кормових культур, заготівлі та використанні кормів. Зменшилось виробництво насіння кормових культур (особливо пасовищних), внесення під їх посіви органічних і мінеральних добрив, послабилась увага до впровадження прогресивних технологій.

Фахівці переконані, що поліпшення економічної ситуації у тваринництві, підвищення конкурентоспроможності продукції галузі можливе лише за умови інтенсифікації ведення тваринництва, зростання продуктивності худоби і птиці, здешевлення виробництва продукції. Сучасні тенденції скотарства впливають і на комбікормову галузь. Величезний вплив на формування сировинної бази м'ясомолочних підприємств має забезпеченість тваринницьких господарств кормами. За науковими дослідженнями продуктивність великої рогатої худоби на 65-70 % залежить від рівня та якості годівлі [3, с. 117].

Кризова ситуація у кормовиробництві зумовила істотне скорочення витрачання кормів у тваринництві як в абсолютних розмірах, так і в розрахунку на одну голову худоби та спричинила значне скорочення поголів'я в сільськогосподарських підприємствах, що, у свою чергу, зумовило зниження обсягів валового виробництва продукції. Це найкраще можна побачити на прикладі скотарства, а також проаналізувати потребу в кормах на 1 голову з вра-

хуванням продуктивності корови (табл. 1).

Таблиця 1

Річна потреба кормів на середньорічну корову з урахуванням рівня продуктивності (ц) [4]

Корми	Надій від корови за рік, кг							
	2500	3000	3500	4000	4500	5000	5500	6000
Сіно бобово-злакове	6	8	9,9	11,4	13	14,6	15	15
Сінаж бобовозлаковий	15	16	16	16	17,5	18	18	20
Солома	4	4	4	2	2	2	-	-
Силос кукурудзяний	52	51	58	46	40	34	30	30
Коренеплоди	6	9	12,5	19	25	31	32	35
Зелені корми	55	60	64	68	71	74	77	80
Концентрати (комбікорми)	4,5	6,2	8,4	40,5	14,2	18,0	20,7	23,4

Отже, результатом негативних явищ є низький попит на корми з боку сільськогосподарських підприємств. Основними споживачами на ринку кормів є птахівничі та свинарські комплекси, які закупають зерно фуражних культур, комбікорми, білково-вітамінні добавки, шроти олійних культур. Попит на корми прямо залежить від попиту на тваринницьку продукцію.

У 2012 р. виробництво комбікормів зросло на 4 % порівняно з 2011 р. і склало 4969 тис. т. Лідером з виробництва є Черкаська область, яка у 2012 р. виробила майже третину всіх комбікормів держави – 829 тис. т (на 4,0 % більше порівняно з 2011 р.). Другою за обсягами виробництва є Київська область – 763,5 тис. т (на 4,0 % більше у порівнянні з 2011 р.), значне місце у виробництві замає Дніпропетровщина. Загальна динаміка виробництва комбікормів та зміна обсягів їх виробництва в регіонах відповідають картині зростання тваринницького комплексу.

Ще однією особливістю українського кормовиробництва є вертикальна інтеграція, при якій одне підприємство холдингу вирощує зернові, друге – виробляє з них комбікорми, а третє – згодовує худобі чи птиці, тоді як в Європі виробники комбікормів – незалежні підприємства. Відтак, основне вітчизняне виробництво «прив'язане» до власного споживання, а основні потужності з виробництва комбікормів зосереджені у регіонах з найбільшим поголів'ям.

За останні п'ять років промислове виробництво кормів в Україні зросло на 25,0 %, у тому числі комбікормів для ВРХ – на 22,0 %, свиней – на 37,0 %, птиці – на 32,0 %, одночасно виробництво інших кормів знизилося на 10,0 %. При цьому близько 40,0 % ринку кормів перебуває у тіні. Зростання ринку відбувається, у першу чергу, через перехід тваринників на споживання промислових кормів. Спостерігається пряма залежність між зростанням поголів'я (особливо, курей та свиней) і збільшенням споживання комбікорму. Проте, у молочному скотарстві ситуація кардинально протилежна – поголів'я зменшується, а споживання комбікормів зростає. Дану ситуацію частково можливо пояснити інтенсифікацією годівлі, що дозволяє збільшувати

виробництво молока, незважаючи на скорочення поголів'я. Втім, левову частку комбікормів споживає птиця (56,1 %), суттєву частку – свині (20,2 %) і лише потім – ВРХ (11,4 %) [5].

Більш ніж 70,0 % промислових комбікормів виробляють агрохолдинги, зокрема «МХП» – 24,5 %, «Укрлендфармінг» – 8,1 %, «Агромарс» – 7,5 %. Тобто шість найбільших підприємств, що виробляють понад 120 тис. т комбікорму кожне, разом виготовляють більше половини усіх кормів, ще 17,0 % – тринадцять підприємств, що виробляють по 50-80 тис. т комбікормів кожне.

Основними споживачами є сільськогосподарські підприємства – у них частка комбікормів у структурі годівлі складає 43,0 %, тоді як у господарств населення – всього 3,8 %. Населення у відгодівлі віддає перевагу соковитим кормам (33,9 %), концентратам (27,6 %) та грубим кормам (18,3 %). Тоді як у сільськогосподарських підприємствах на соковиті корми припадає 17,3 %, на концентрати – 24,3 %, а на грубі – всього 9,2 %. Якщо підрахувати обсяги годівлі худоби і птиці, то розрахунково ця цифра у сільськогосподарських підприємствах 2012 р. склала 8,3-8,5 млн. т. За даними Державної служби статистики України, фактично спожито 6,25 млн. т, а експерти «ПроАгро» оцінили обсяги фактичного споживання у 7,3 млн. т, тобто 87,0 % від розрахункової потреби. Відповідно, існують можливості як до споживання, так і до виробництва. Збільшується і конверсія кормів у виробництві молока [1].

Оскільки головна складова витрат на виробництво комбікормів припадає на сировину (до 70,0 %), їхня ціна дуже залежить від вартості зернових. Тому 2012 р. для кормовиробництва був піковим, а високий урожай зернових у 2013 р. посприяв їх здешевленню: для ВРХ – на 15,0 %, для свиней – на 19,0 %, для птиці – на 13,5%. Таким чином, після пікового зростання 2012 р. ціни повернулися до своїх позначок 2011 р.

Ще однією особливістю галузі, яку потрібно відзначити, є відсутність прямої залежності між ціною комбікормів і кількістю поголів'я – незалежно від вартості годівлі відбувається скорочення поголів'я ВРХ. Можливо припустити, що за цих умов головним чинником є ціна реалізації готової продукції тваринництва, а не складові її виробництва. Якщо розглядати цю ситуацію на перспективу (продаж продукції у країнах ЄС), то існує ймовірність збитковості виробництва вітчизняної продукції, оскільки, не зважаючи на існування власної сировини та порівняно низьку конверсію корму, ціна українських комбікормів є вищою.

Необхідно підкреслити, що ціна комбікормів формується під впливом імпортованих складових. Оскільки не всі компоненти комбікорму виробляються всередині країни, відтак імпортуються премікси, білково-вітамінно-мінеральні добавки та лізин, водночас, експортуються повнораціонні корми. Та основна маса експорту – це корми на основі зерноsumішей. Оскільки, як правило, це корми незбалансовані, головними їх споживачами є сусідні країни колишнього СРСР. За останні п'ять років вартість імпорту зросла на 56,0 % (що прямо впливає на зростання ціни

комбікормів), а експорту – знизилася у 2,4 рази. Добавки і премікси (65,0 % усього імпорту) їдуть в Україну з Європи, а лізин та хлорид холіну (33,7 % імпорту) – з Китаю. Вітчизняні комбікорми, як уже зазначалося, експортуються переважно до країн колишнього СРСР: Грузії (54,3 %), Молдови (36,3 %), Туркменістану (3,8 %) [1].

Висновки. Кормовиробництво як галузь аграрного виробництва має забезпечувати тваринництво достатньою кількістю якісних, збалансованих за вмістом поживних речовин кормів. Зростання попиту населення на продукти харчування тваринного походження ставить підвищені вимоги до кормовиробництва, формування джерел раціонального використання кормів.

Основні напрями розвитку цієї галузі – інтенсифікація кормовиробництва на основі прогресивних технологій вирощування кормових культур, заготівлі та зберігання кормів, поліпшення їхньої структури і якості. Одним із шляхів збільшення виробництва кормів у польовому кормовиробництві є розширення повторних післяукісних і післяжнивних посівів, а також впровадження посівів багатокomпонентних сумішей трав.

Отже, інтенсифікація кормовиробництва передбачає впровадження прогресивних технологій збирання, зберігання і приготування кормів. Це, як наслідок, дасть змогу підвищити якість кормових раціонів і значно зменшити втрати поживних речовин.

Проблема інтенсифікації кормовиробництва та підвищення на цій основі ефективності тваринництва потребує детального дослідження з врахуванням особливостей регіонального характеру, економічних, технологічних, соціальних, організаційних та екологічних чинників.

Список використаних джерел:

1. Євтеєв О. Ефективні корми – статистичні дива [Електронний ресурс] / О. Євтеєв // Агропрофі. – 2013. – Режим доступу: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1057-efektivni-kormi-statistichni-diva.html>.
2. Кіщак І. Т. Становлення та ефективне функціонування ринку кормових ресурсів / І. Т. Кіщак. – Миколаїв: «ЛПОН», 2004. – 280 с.
3. Криворак А. Д. Якісна сировина як фактор підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств / А. Д. Криворак, Л. М. Сорока // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 1 (48). – С. 116-120.
4. Людвенко Д. В. Кормові ресурси – основа забезпечення розвитку тваринництва АПК [Електронний ресурс] / Д. В. Людвенко, К. О. Азовцева. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Economics/12_114270.doc.htm.
5. Україна у цифрах у 2012 р. Статистичний збірник / Державна служба статистики України; ред. О. Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант». – 240 с.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.